Володимир Набоков

Благодать

(оповідання)

Майстерню я успадкував від фотографа. Біля стіни ще стояло лілувате полотно, що зображувало частину балюстради та білясту урну на тлі каламутного саду. У плетеному кріслі, немов біля входу в цю гуашеву далечінь, я і просидів до ранку, думаючи про тебе. На світанку стало дуже холодно. Поступово випливли з темряви в запилений туман глиняні боввани, — один, твоя подоба, обмотаний мокрою ганчіркою. Я пройшов крізь цю туманну світлицю — щось кришилося, потріскувало під ногою — і кінцем довгої жердини зачепив і відкрив одну за одною чорні завіски, що висіли, як шматки рваних знамен, уздовж похилого скла. Впустивши ранок — примружений, жалюгідний, — я засміявся, сам не знаю чому, — можливо, тому, що ось, я цілу ніч просидів у плетеному кріслі, серед сміття, гіпсових уламків, у пилу висохлого пластиліну, — і думав про тебе.

Коли при мені вимовляли твоє ім’я, ось яке почуття я відчував: удар чорноти, запашний і дужий рух; так ти заломлювала руки, поправляючи вуаль. Любив я тебе давно, а чому любив — не знаю. Брехлива і дика, що живе в дозвільному смутку.

Нещодавно я знайшов на столику у тебе в спальні порожню сірникову коробку; на ній був надгробний горбок попелу і золотий недопалок, грубий, чоловічий. Я благав тебе пояснити. Ти недобре сміялася. І потім розплакалася, і я, все простивши тобі, обіймав твої коліна, притискався мокрими віями до теплого чорного шовку. Після цього я два тижні не бачив тебе.

Осінній ранок мерехтів від вітру. Я дбайливо поставив жердину в кут. У широкий проріз вікна видно було черепичні дахи Берліна — обриси їх змінювалися завдяки невірним внутрішнім переливам скла, — і серед дахів бронзовим кавуном здіймався далекий купол. Хмари летіли і проривалися, оголюючи на мить легку здивовану осінню синяву.

Напередодні я розмовляв із тобою телефоном. Не витримав, сам подзвонив. Домовилися зустрітися сьогодні, біля Бранденбурзьких воріт. Голос твій крізь бджолиний гул був далеким і тривожним. Сковзав, зникав. Я говорив із тобою, міцно заплющивши очі, і хотілося плакати. Моє кохання до тебе було трепетною, висхідною теплотою сліз. Рай уявлявся мені саме так: мовчання і сльози, і теплий шовк твоїх колін. Ти зрозуміти цього не могла.

Коли після обіду я вийшов на вулицю — зустріти тебе, — голова закрутилася від сухого повітря, від потоків жовтого сонця. Кожен промінь віддавався у скронях. Хідником із шурхотом, квапливо, перевальцем, бігло велике руде листя.

Я йшов і думав про те, що, певно, на побачення ти не прийдеш. А якщо і прийдеш, то все одно знову посваримося. Я вмів тільки ліпити й любити. Тобі було мало цього.

Ось і масивні ворота. Крізь їхні отвори протискувалися товстобокі автобуси і котилися далі вздовж бульвару, що йде вдалину, у тривожний синій блиск вітряного дня. Я чекав на тебе під важким склепінням, між холодних колон, біля залізного вікна гауптвахти. Було людно: йшли зі служби берлінські чиновники, нечисто виголені, у кожного під пахвою портфель, в очах — каламутна нудота, що буває, коли натщесерце викуриш кепську сигару. Нескінченно миготіли їхні втомлені й хижі обличчя, високі комірці. Пройшла дама в червоному солом’яному капелюсі, у пальті з сірого смушка, юнак у

оксамитових штанях із ґудзиками нижче колін. І ще інші.

Я чекав, спираючись на тростину, в холодній тіні наріжних колон. Я не вірив, що ти прийдеш.

А біля колони, неподалік від вікна гауптвахти, був лоток — листівки, плани, віяла кольорових знімків, — а поруч на табуреті сиділа коричнева старенька, коротконога, повна, з круглим, рябим обличчям, — і теж чекала.

Я подумав: хто з нас перший дочекається, хто раніше з'явиться — покупець чи ти? Старенька мала ось такий вигляд: «Я нічого, я так, випадково присіла тут; правда, поруч якийсь лоток — дуже гарні, цікаві штучки. Але я — нічого...»

Люди без кінця проходили між колон, огинаючи кут гауптвахти; хтось гляне на листівки. Тоді старенька вся напружувалася, впиваючись яскравими крихітними очима в обличчя перехожого, ніби навіюючи йому: купи, купи... — але той, окинувши поглядом кольорові та сірі знімки, йшов далі, і вона, ніби байдуже, опускала очі, продовжувала читати червону книгу, що тримала на колінах.

Я не вірив, що ти прийдеш. Але чекав на тебе, як не чекав ніколи, тривожно курив, зазирав за ворота на чисту площу на початку бульвару; і знову відходив у свій кут, намагаючись не показувати вигляду, що чекаю, намагаючись уявити собі, що ось, поки я не дивлюся, ти йдеш, наближаєшся, що якщо знову погляну туди, за кут, то побачу твою котикову шубу, чорне мереживо, що звисає з краю капелюха на очі, — і навмисно не дивився, дорожив самообманом.

Ринув холодний вітер. Старенька встала, заповзялася вставляти щільніше свої листівки. На ній було щось на кшталт короткого кожушка — жовтий плюш, зборки біля попереку. Поділ коричневої спідниці був підтягнутий спереду вище, ніж ззаду, і тому здавалося, що вона ходить, випнувши живіт. Я розрізняв добрі, тихі складки на маленькому круглому капелюсі, на потертих «качиних» чобітках. Вона діловито поралася біля лотка. Поруч, на табуреті, залишилася книга — путівник по Берліну, — і осінній вітер розсіяно гортав сторінки, тріпав план, що випав із них східцями.

Мені ставало холодно. Цигарка тліла криво і гірко. Хвилі неприязної прохолоди обдавали груди. Покупець не йшов.

А старенька вмостилася знову, і, оскільки табурет був занадто для неї високий, їй довелося спершу посоватися, підошви її тупих чобітків поперемінно відділялися від хідника. Я кинув геть цигарку, підхопив її кінцем тростини: вогняні бризки.

Минуло вже з годину, — можливо, більше. Як я міг думати, що ти прийдеш? Небо непомітно перетворилося на одну суцільну хмару, і перехожі йшли ще поспішніше, горбилися, притримували шапки, дама, що переходила площу, відкрила на ходу парасольку... Було б просто дивом, якби ти тепер прийшла.

Старенька, акуратно переклавши в книзі закладку, наче замислилася. Мені здається, їй ввижався іноземець-багатій з «Адлона», який купив би весь її товар, і переплатив, і замовив би ще і ще видових листівок, путівників усіляких. І їй, імовірно, не тепло було в цьому плюшевому кожушку. Але ж ти обіцяла прийти. Мені згадувався телефон, біжуча тінь твого голосу. Господи, як мені хотілося тебе бачити. Знову ринув недобрий вітер. Я підняв комір.

І раптом вікно гауптвахти відчинилося, і зелений солдат гукнув стареньку. Вона швидко сповзла з табурета і, випнувши живіт, підкотилася до вікна. Солдат спокійним рухом подав їй паруючу кружку і прикрив раму. Повернулося і пішло в темну глибину його зелене плече.

Старенька, бережно несучи кружку, повернулася до свого місця. Це була кава з молоком — якщо судити з коричневої торочки піни, що пристала до краю.

І вона почала пити. Я ніколи не бачив, щоб пила людина з такою досконалою, глибокою, зосередженою насолодою. Вона забула свій лоток, листівки, холодний вітер, американця — і тільки потягувала, посмоктувала, вся пішла у каву свою, так само як і я забув своє очікування і бачив лише плюшевий кожушок, потьмянілі від блаженства очі, короткі руки у вовняних мітенках, що стискали кружку. Вона пила довго, пила повільними ковтками, благоговійно злизувала торочку піни, гріла долоні об теплу бляху. І в душу мою вливалася темна, солодка теплота. Душа моя теж пила, теж грілася — і у коричневої старенької був смак кави з молоком.

Допила. На мить застигла. Потім встала і попрямувала до вікна — віддати порожню кружку.

Але, не дійшовши, вона зупинилася. Її губи зібралися в усмішечку. Швидко підкотилася вона назад до лотка, висмикнула дві кольорові листівки і, знову підбігши до залізних ґрат вікна, м’яко постукала вовняним кулачком по склу. Ґрати відчинилися, ковзнув зелений рукав із блискучим ґудзиком на обшлагу, і старенька сунула в чорне вікно кружку, листівки і квапливо закивала. Солдат, розглядаючи знімки, відвернувся в глибину, повільно прикриваючи за собою раму.

Тоді я відчув ніжність світу, глибоку благодать усього, що оточувало мене, солодкий зв’язок між мною і всім сущим — і зрозумів, що радість, яку я шукав у тобі, не тільки в тобі таїться, а дихає навколо мене всюди: у пролітних вуличних звуках, у подолі смішно підтягнутої спідниці, у залізному і ніжному гудінні вітру, в осінніх хмарах, що набухають дощем. Я зрозумів, що світ зовсім не боротьба, не низка хижих випадковостей, а мерехтлива радість, благодатне хвилювання, дарунок, не оцінений нами.

І в цю мить нарешті ти прийшла — вірніше, не ти, а подружжя німців: він у непромокальному плащі, ноги в довгих панчохах — зелені пляшки, — вона — худа, висока, у пантеровому пальті. Вони підійшли до лотка, чоловік став вибирати, і моя кавова старенька, почервонівши, натужившись, дивилася то в очі йому, то на листівки, метушливо, напружено працюючи бровами, як робить старий візник, що всім тілом своїм підганяє шкапу. Та не встиг німець вибрати, як його дружина знизала плечем, відтягнула його за рукав — і саме тоді помітив я, що вона на тебе схожа: схожість була не в рисах, не в одязі — а ось у цій гидливій недобрій ужимці, у цьому слизькому й байдужому погляді. І обоє вони пішли далі, нічого не купивши, — а старенька тільки усміхнулася, вставила назад листівки, заглибилася знову у свою червону книгу.

Мені не було потреби більше чекати. Я пішов геть вечірніми вулицями, заглядав в обличчя перехожим, ловив усмішки, дивовижні маленькі рухи — ось стрибає косиця дівчинки, що кидає м’ячик об стіну, ось відбилася божественна печаль у лілуватому овальному оці коня; ловив я і збирав усе це, і великі, косі краплі дощу частішали, і згадався мені прохолодний затишок моєї майстерні, виліплені мною м’язи, лоби і пасма волосся, і в пальцях я відчув м’який лоскіт думки, що починає творити.

Стемніло. Літав дощ. Вітер бурхливо зустрічав мене на поворотах. А потім брязнув і засяяв бурштиновим склом трамвайний вагон, повний чорних силуетів, — і я вскочив на ходу, став витирати руки, мокрі від дощу.

У вагоні люди сиділи нахохлившись, сонно погойдуючись. Чорне скло було в дрібних, частих краплях дощу, ніби суціль підбите бісером зірок нічне небо. Гриміли ми вздовж вулиці, обсадженої галасливими каштанами, і мені все здавалося, що вологі гілки

шмагають по вікнах. А коли трамвай зупинявся, то чутно було, як стукалися вгорі об дах зірвані вітром каштани: ток — і знову, пружно і ніжно: ток… ток… Трамвай дзвонив і рушав, і в мокрому склі дробився блиск ліхтарів, і я чекав із почуттям пронизливого щастя повторення тих високих і лагідних звуків. Удар гальма, зупинка — і знову самотньо падав круглий каштан, — перегодя падав і другий, стукаючись і котячись по даху: ток… ток…

1924 р.

Вперше оповідання було опубліковано у берлінській російськомовній газеті «Руль» 13.04.1924 року. Пізніше оповідання увійшло до збірки «Повернення Чорба» (1929 р.).

Переклад: А.Невідомий, 2026 р.